

ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN KÖK METAFORLARLA KEŞFİ: ÜNİVERSİTE GERÇEKLİĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Ferda Erdem
Akdeniz Üniversitesi

ÖZET

Bir örgütü kültürel olgu olarak çalışmanın en zor yönü araştırmacının farklı sosyal gerçekliklerle karşılaşma ihtimalinden çok, gerçekliğin çok katmanlı yapısında ilerlemenin bir yolunu bulup bulamayacağıdır. Metaforlar, bir örgütün derinliklerine inme cesareti veren, orada karşılaşacağımız gerçeği farklı yönleriyle görmemizi ve yorumlamamızı sağlayan araçlar olarak bize yardımcı olabilirler. Bir kök metafor, örgütü bütün olarak tasvir etmeyi mümkün kılan gücüne karşın hemen ortaya çıkmaz; örgüt üyelerinin duygu, deneyim, düşünce ve bilinçaltı birikimlerine ulaşmayı gerektirir. Ayrıca bir kök metaforun bulunmasında kesin bir yöntemin varlığından söz etmek de güçtür. Burada nitel bir araştırmanın tüm yaratıcı ve aynı zamanda riskli yönleri devreye girmekte ve araştırmacının araştırılan sahaya ilişkin bilgisi nedeniyle olgulara yüklediği anlamlar, çözümleme sürecinin seyrini etkilemektedir. Üniversite örgütü üzerine kök metafor keşfinin denendiği bu araştırmada önce Türkiye’de çeşitli üniversitelerde lisans dönemini tamamlamış bir öğrenci grubunun yazılı ve sözlü betimlemeleriyle bir veri seti oluşturulmuş; sonraki aşamada ise çözümlenmeler yardımıyla anlam örüntüleri arasında ilişkiler kurularak bazı metaforlara ulaşılmıştır. Bulunan aracı ve kök metaforlar, öğrencilerin üniversite yaşamına yönelik sosyal gerçekliği öznel algılamaları ve yorumlamaları ile yapılandırdıklarını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Örgüt kültürü, metafor, kök metafor analizi, üniversite, öğrenci algılamaları

EXPLORING ORGANIZATIONAL CULTURE THROUGH ROOT METAPHORS: A QUALITATIVE RESEARCH ON UNIVERSITY TRUTH

ABSTRACT

The most difficult aspect of studying the culture of an organization as a cultural phenomenon is whether the researcher will be able to find a way to progress through the multilayered structure of the reality rather than the possibility of the researcher to come across with different social realities. Metaphors can help us as the tools which give us the courage to go deep into an organization, and enable us to see and interpret the reality we will face there from different aspects. Despite the power of a root metaphor which makes it possible to describe the organization as a whole, it does not appear immediately; it requires reaching out to the emotions, experiences, thoughts

and subconscious accumulations of the organization members. Furthermore, it is hard to mention about the existence of an exact method for the discovery of a root metaphor. At this point, all the creative and at the same time risky aspects of a qualitative research step in and the meanings assigned by the researcher to the phenomena due to his/her contextual knowledge affect the course of the analysis process. This study, in which the discovery of the root metaphor is tried over the example of university organization, is completed in two stages. At the former stage a data set is derived from the written and verbal descriptions of a student group having different experiences from different universities in Turkey and at the latter stage some metaphors are specified via interpreting the relations between meaning patterns. These specified intermediary and root metaphors point out that the students construct the social realities by means of their subjective perceptions and interpretations about the university life.

Keywords: Organizational culture, metaphor, root metaphor analysis, university, student perceptions

“..... karşı karşıya geldiğimiz olguları anlamaya kendimizi kaptırmış giderken ortaya çıkan bir metafor, bize yeni anlaşılmış bir dünyayı tam da aynı anda yabancılaştırıyor”¹

GİRİŞ

Örgütü bir kültür olarak gören görüş, sosyal dünyayı objektif bir gerçek olarak kabul etmez. İnsanların paylaştıkları anlam ve semboller yoluyla sosyal gerçekliği yarattığı, paylaştığı ve yeniden ürettiğini varsayar. Bu yaklaşımla örgütü analiz etmek, daha çok kültürün anlam, düşünce ve sembolik yönleri üzerine yoğunlaşmayı ve kültürü açıklayabilmek için onu üreten ve paylaşan sosyal aktörlerin anlamlarına ve yorumlarına başvurmayı önceler (Smircich, 1983; Smith ve Eisenberg, 1987). Kültürü sembolik söylem örüntüsü olarak ele alan Geertz'e göre (1973), insan kendi ördüğü anlam ağlarında asılı yaşar. Kültür bu ağlardır ve çözümlemesi yasa arayan deneysel bir faaliyet değil, anlam arayan yorumsamacı bir bilim faaliyetidir (Geertz, 2010). Bunun için –örgütün aktörlerine başvurarak- sembolik eylemin okunması, çözümlenmesi ve yorumlanması gerekmektedir (Yağmurlu, 1997; Smircich, 1983). Ancak bu çaba, araştırmacı için hiç de kolay yürümeyecek bir sürece işaret etmektedir.

Sosyal bilimlerin, “*kaygan, çok parçalı ve parametrik olmayan ontolojik zeminini güçlü bir biçimde yansıtan kültür olgusu*” (Yılmaz, 1999) üzerine çalışmak, tam da bu özellikleri nedeniyle zorlayıcıdır.

¹ Game, A. ve Metcalfe, A. 1999. Tutkulu Sosyoloji, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Soyut ve çok katmanlı yönlerinde derine inmek gerektiğçe, ilk görüntülerin şekil değiştirme ihtimali artar. Bu daha çok yüzeyde görünenlerin, onları biçimleyen derinliğe inildikçe artık öyle görünmemesi durumudur ve kuşkusuz kültür üzerine çalışmanın güçlüğü de burada başlamaktadır. Schein (1999), kültürü yüzeysel anlamının onu hiç anlamamak kadar tehlikeli olabileceğini belirtirken, aslında bu zorluğa dikkat çekmektedir (akt: Lyons, 2003). Bu nedenle idiografik yöntem benimsenerek olgunun içine nüfuz edilmesi ve hikâyenin ortaya çıkarılması; yüzeyde görünenlerle ilgilenmek yerine derine inmeyi mümkün kılan nitel tekniklerden yararlanılması daha zengin bir veri setine ulaşmayı sağlayacaktır (Pearse ve Kanyangale, 2009); *nitel bir araştırma sahanın ölçülmesi değil kazılmasıdır* (Grant McCracken, 1988). Metaforlar bu tür bir araştırma serüveni için parlak - ancak ihtiyatlı olunmadığında parlaklığı ile kör edebilen- araçlardır: *Çünkü yeni bir metafor kavrayışımıza bir kez girdiğinde, artık algılarımızı ve eylemlerimizi yönlendiren yeni ve derin bir gerçeklik haline gelir* (Lakoff ve Johnson, 2003).

Kök metafor üzerine odaklanan bu çalışmada ilk olarak örgütleri bir anlam sistemi olarak varsayan yorumsamacı yaklaşıma atıf yapılmış ve örgütsel gerçekliğin tasvirinde metaforların gücü üzerinde durulmuştur. Sonraki aşamada ise bir örgütü bütün olarak anlatma potansiyeline sahip ama anlam örüntüleri içinde gömülü olması nedeniyle çoğu zaman açığa çıkarılması uğraş gerektiren kök metaforun keşfine yönelik nitel bir araştırma kurgusu geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Araştırma sahası olarak üniversite örgütünün seçilmesine bağlı olarak, Türkiye’de farklı üniversitelerde deneyim kazanan bir öğrenci grubunun yazılı ve sözlü betimlemeleri çözümlenmiş ve ortaya çıkarılan metaforlar yorumlanmıştır.

Bir sembolik alan olarak örgüt

Örgüt kültürü ile ilgili paradigmaları birbirinden ayıran ontolojik temel, gerçekliğin nesnel ya da sosyal bir kurgu olmasıdır. İşlevselci yaklaşımlar, gerçekliğin bireyin dışında ve belirleyici olduğunu; bireyin, davranışlarını bağımsız nesnel gerçeklikle uyumlu olacak şekilde oluşturduğunu varsayar (Burrell ve Morgan, 1979). Bu durumda kültür, diğer tüm örgütsel değişkenlerle etkileşim içindedir ve aynı zamanda verimlilik (Mathew, 2007) tatmin (Sempana vd., 2002), performans ve etkinlik (Wilkins and Ouchi, 1983; Kotter ve Heskett, 1992)) gibi örgütsel sonuçları etkileyebilir ve yönetilebilir (bkz: Meek, 1998; O’Reilly ve Chatman, 1996). Oysa Smircich’in de (1983) dikkat çektiğı gibi bir örgütü salt, amaçlı araçlar ve uyumlayıcı mekanizmalar birlikteliğı olarak görmeye çalışmak, mekanik ve indirgemeci bir çabadır. Örgütleri insanlar yaratır; orada ilişkiler ve etkileşimler ağı ile bir sosyal gerçeklik inşa edilir. Gerçeklik, bireylerin öznel deneyimlerinin bir ürünüdür (Burrell and Morgan 1979; Morgan 1998) ve

çok boyutludur; aynı olguya farklı anlamlar yüklenebileceği gibi aynı anlamlar da farklı olgularla taşınabilir (Schultz, 1995). Örgüt üyelerinin belli bir düzen içinde rollerini sergileyebilmesi, sürekli ona göre hareket edebilecekleri bir gerçeklik duygusuna sahip olmaları ile mümkündür (Pettigrew, 1979). Gerçeklik ise sembolik formlarla oluşur. Örgütün üyeleri, gündelik yaşamda karşılaştıkları olayları, paylaştıkları ortak semboller aracılığıyla anlamlandırarak örgütü bir anlam sistemine dönüştürürler ve gerçekliği söylem örüntüleri ile yeniden yeniden üretirler (Geertz, 1973; Altuntek, 2006). Dolayısıyla kültür, yapbozun (puzzle) bir parçası değil kendisidir (Alvesson, 2002).

Örgüt, kendi üyeleri için neyi ifade etmektedir? Sembolik yaklaşım bu soruyu, örgüt üyelerinin kullandıkları sembolleri ve paylaşılan anlamlara dayalı iletişim süreçlerini yorumlamayı merkeze alarak yanıtlamaya çalışır (Lee ve Barnett, 1997). Üyelerin deneyimlerine bir çerçeve sunarak yaşananları anlatmayı mümkün kılan semboller, örgütü bir bütün olarak anlam sistemine uyumlarlar (Rafaeli ve Worline, 1999). Kültürü, sembollere yerleşik anlam örüntülerinin (tarihsel) aktarımı olarak gören Geertz'e göre (1973), kültürü anlamak bir metni okumak ve yorumlamak gibidir. Örgütsel gerçeklerin sosyal olarak nasıl yapılandırıldığı ile ilgilenen araştırmacıların, içerden bir bakışla kültürün anahtar sembollerine ulaşması ve bunun için o kültüre mensup bireylerin anlam ve deneyimlerine nüfuz etmesi beklenir (Hatch, 1997).

Örgütlere yönelik sembolik ve yorumlamacı analizlerde metaforları diğer sembollere göre özellikli kılan, üyelerinin örgüt yaşamını algılama, anlamlandırma, yorumlama aşamalarından süzerek öznel bir gerçekliğe dönüştürme yollarını haritalayabilmesidir. Bir kök metafor örgütü kompakt bir biçimde (Palmer ve Lundberg, 1995), üyeleri gözünden bir bütün olarak anlamamızı sağlayabilir. Metaforlar bu özellikleriyle, örgütlere yönelik mekanik düşüncenin sosyal ve kültürel düşünce tarzına evrilmesi sürecinde yorumlamacı yaklaşımın önemli araçları olmuşlardır. Bazı araştırmacılar sadece örgütleri değil, örgüt analizlerinde yaşanan paradigma değişikliklerini anlatmanın bir yolu olarak da metaforlara sıklıkla başvurmuşlar ve alandaki tartışmaları zenginleştirmeyi başarmışlardır (Smircich 1983, Morgan 1998).

Örgütü Okumanın Bir Yolu Olarak Kök Metaforlar

Bir olguyu, doğal oluşumu içinde tasvir etme çabası bunu kolaylaştırabilen araçlara ister istemez ilgi duyar. Bir metafor, tasvirin en güçlü araçlarından biridir; çünkü örtük düşüncelere ulaşarak yeni bir farkında olma hali sunar; *dünyayı genişleten ve bizi asıl olanın tadilatıyla yetinmeyen bir konuma taşıyarak yeni yeni anlamlar yaratır* (Game ve Metcalfe, 1996: 66). Düşünceleri ve algılamaları ifade etmedeki gücü çoğu zaman şartırtıcıdır;

soyut kavramların genellikle metaforik olması (Lakoff ve Johnson 2003), dil ve düşüncenin gizemli bir bütünleşme hali gibidir. Burada öne çıkan, *metaforun bir ifadeyi daha canlı, daha güzel, şiddetli ve heyecanlı hale getirmesi* (Altun, 2003) değil, gerçeği açıklama ve aynı ölçüde oluşturma gücüdür (Lakoff ve Johnson 2003). Metaforun bilişsel değeri, onun basit bir benzetme olmamasına dayanır; burada daha çok bir özdeşleştirme vardır (Özerkan, 2011): *Yaşam bir yolculuk gibidir*² dediğimizde bu bir benzetmedir. *Yaşam bir yolculuktur* dediğimizde bu bir metafordur; yaşam ve yolculuk burada özdeşleşmiş, aynılaşmıştır. Benzetme, gerçek anlamı görmemiz için her zaman bir aralık bırakır, ama metafor yeni bir gerçeklik yaratır.

Örgütler, belirlenmiş davranış örüntülerine göre *normatif bir düzen* (Hall, 1987; akt: Hofmann, 1997) olarak işleyeceği varsayılan, ancak üyelerinin bu örüntüleri öznel deneyimleri, yorumları ve anlamlarıyla yeniden ve özgün bir gerçekliğe dönüştürüp yarattıkları yaşam alanlarıdır. Metaforlar, bu alanın derinliklerine inebilirler ve bir örgütü “okumamızı” birçok nedenle mümkün kılabilirler:.... *sağladıkları figüratif anlatım, kavramların katı bilimsel söylemlerle açıklanmasına göre daha etkilidir; hedefledikleri olgunun aynı anda birçok yönünü açığa çıkarabilirler; sezgiye dayalı anlayışları yakalayabilirler;.. duyguları, deneyimleri ve algıları taşıyan canlı imajlar sağlarlar; bilinen değerler ve inançları örtük olarak yansıtırlar;.. bilinç-bilinçaltı, duygu-bilinç, açık-kapalı, sansür edilen-açıkça sözü edilen şeyler arasında köprü görevi görürler* (Lyons, 2003). Örgütün üyeleri, birlikte paylaştıkları semboller sayesinde günlük yaşamdaki olaylara anlam atfederler ve örgütü kendilerine ait özne (ve önyargılı) gerçeklerinden süzerek kavramsallaştırırlar. Bu süreçte kullanılan metaforlar, örgütün gerçeklerinin içinden çekilip çıkarılırlar; deneyimleri ve yaşanan çelişkileri anlatırlar; alt anlamlara ve örtük düşüncelere ulaşmayı kolaylaştırırlar (Hamal ve Vadi, 2010).

Örgütü anlatan metaforlar, örgüte yönelik tecrübeleri farklı şekillerde yapıya kavuştururlar. Bethanis (1995) işlevine göre bir sınıflama yaparak metaforları, düşünce ve varsayımlar olarak kök metaforlar; iletişim sağlamada köprü görevi gören metaforlar ve yeni anlamlar için yaratıcı metaforlar olarak ayırmaktadır (akt: Antonacopoulou vd., 2003). Benzer bir biçimde Oswick ve Grant ise (1996) örgüt metaforlarını üç düzeyli bir hiyerarşi ile kavramsallaştırmaktadır (akt: Inns, 2000): Yüzeysel, aracı ve kök metaforlar. Yüzeysel metaforlar, örgüte ilişkin hızlı görülebilen bazı kavramları basitleştirirken, aracı metaforlar daha çok örgütün işleyişini yeni anlayışlarla ifade etme rolünü üstlenmektedir (Lyons, 2003); bunlar bilinçli

² Kavramsal metafor açıklamalarına nerdeyse anonimleşmiş bir örnektir (bkz. Lakoff ve Johnson, 2003)

kullanılan, sembolik bağlantıları genişletmemize izin veren ima yüklü metaforlardır (Oswick ve Grant 1996, akt: Lyons, 2003; Gribas ve Down, 2002).

Üçüncü düzey metaforlar ise kök metaforlardır ve daha derindedir; merkezi metaforlar, temel metaforlar, arketipler ya da yerleşik metaforlar olarak da ifade edilmektedirler. Bir kök metafor, örgüt üyelerine ait özet bir yorumlayıcı çerçevedir (Smith ve Eisenberg, 1987); örgütün yaşamını bir bütün olarak okumamızı sağlayabilir (Morgan, 1998). Aslında kök metaforun kendisi de bir metafordur. Bir bitkinin toprak altında olan ve hemen görülmeyen ama bitkinin hayatta kalması açısından hayati önem taşıyan kökleri gibi (Smith ve Eisenger, 1987), anlamı derinden besleyen bir kök metafora hızlı bir biçimde ulaşmak güçtür; keşfetmek gerekir; çünkü o, çoğu zaman gerçek anlamdan daha karmaşıktır. Bir kök metaforun en güçlü özelliği, bütün sisteme ya da alana ilişkin küçük ayrıntılarda gizlenmiş farklılıkları ve ayrılıkları örtetek bütünü görmeyi sağlamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bir kök metafor derinde konumlanmış temel dünya görüşünü yakalasa da olağan söylemde abartıdan uzaktır ve çoğu zaman bir düşüncenin kılavuzu olmalarına rağmen, onu kullananlar varlığı konusunda bilinçli değildirler (Smith ve Eisenger, 1987). Nitekim örgütü anlatan bir kök metafor, örgüt üyelerinin farkındalığı açısından bakıldığında hemen öne çıkamayabilir; ancak algılamalara ya da sorunlara yaklaşım şekli üzerinde ciddi bir etkisi hissedilir. Bir kök metafor değiştirilmek isteniyorsa ona ilişkin farkındalık düzeyini artırmak, ama öncesinde tanımlamak gerekir (Basten, 2001).

Metaforların bir örgütün kültürü ile ilgili veri üretmede uygun araçlar olması (Brink, 1993; Schultz, 1995; Kets de Vries, 1995 akt. Lyons 2003), örgütü bir bütün olarak ve var olduğu haliyle resmedebilme başarısı nedeniyledir. Bu konuda en önemli yükü kök metafor üstlenir; örgüt gibi karmaşık bir olgunun hızlı bir tanımını yapabilir; aynı anda birçok boyutunu açıklayabilir, bizi kültürün özüne ulaştırabilir. Smith ve Turner (1995) kök metaforları, belirli metaforik ifadeler etrafında ortaya çıkan anlam kümelerinde ya da tutarlı örüntülerde aramayı önermektedirler. Ancak, bir metaforu anlamak gerçek anlamı aramaktan çok daha karmaşık olabilir, bunun için bilişsel bir çalışma ve örgüt bağlamı bilgisi gerekir (Akşehirli, 2005). Burada sadece örgütün kendi öz koşullarıyla yarattığı bağlam bilgisi yeterli olmayacaktır; örgüt yaşamını yorumlarken bir çerçeve sunan ana bağlamın, diğer bir ifadeyle örgütün yerleşik olduğu sosyo-kültürel bağlamın bilgisine de ihtiyaç vardır. Çünkü insanlar, anlamları kendi sosyo-kültürel bağlamın etkisinde kurgular; öğrenme ve gelişme süreçlerinde diğerleriyle etkileşim içinde oluştururlar (bkz. Stenier ve Mahn, 1996). Dolayısıyla gerçek anlamı başka bir anlamla anlatma işi doğal olarak sosyo-kültürel bağlamın etkisine açıktır. Farklı kültürlerde dünyanın farklı şekillerde kavramsallaştırılması ve bu nedenle

metaforların kültüre özgü bir karaktere sahip olması (Al-Hasnawi, 2007) kültür-dil-anlam ilişkisinin bir sonucudur. Bir metaforun hangi kaynak alanlar ile hangi hedef alanları eşleştireceği bu nedenle öngörülemez; bütün dillerde aynı metaforların ortaya çıkmaması bu nedendir. Ancak, evrensel anlamda beşeri deneyime aykırı metaforlar görmeyi de beklememek gerekir (Demir, 2007: 67); bazı metaforlar evrensel olarak benzer anlamlar da çağrıştıracaktır^{3,4}.

Örgütlerin metaforlarla analizi üzerine araştırmacıların ilgisi yavaş ilerlese de göz ardı edilemeyecek bir birikime ulaşılmıştır. Özellikle örgütleri görmeyi, anlamayı ve yönetmeyi sağlayan metaforlara dayanarak örgüt kuramlarını açıklama yoluna giden Morgan'ın (1998) bu konuda özendirici bir rol üstlendiği söylenebilir. Cornelissen vd'nin çalışması da (2008), örgüt bilimcileri tarafından örgüt kuramı ve analizlerinde kullanılan kök metaforlara yönelik geniş bir listeye ulaşıldığını göstermektedir. Inns'in (2002) metafor araştırmalarına yönelik makalesi ise örgüt analizlerinde metafor kullanım alanları üzerine aydınlatıcı bir sınıflamayı içermektedir. Inns (2002) metaforlara, nitel araştırma araçları, yaratıcı düşünce araçları, yerleşik varsayımların sorgulanması ve yapıbozum araçları olarak başvurulduğunu; ilaveten algı ve yorumu etkileyen hegemonik araçlar ile açıklayıcı ve öğretici araçlar olarak da metaforlardan yararlanıldığını belirtmektedir. Bunların dışındaki önemli kategori ise kök metafor analizidir. Aynı çalışmada, Dunn'ın (1990) eski ve yeni endüstri ilişkileri paradigmalarının analizi ile Dunford ve Palmer'ın (1996) şirket küçülmelerinin ideolojik eğilimi üzerine yaptıkları araştırmalar, kök metafor analizine örnek olarak verilmiştir.

Aslında kök metaforlarla ilgili olarak anılması gereken önemli bir çalışmanın tarihi daha eskidir. Smith ve Eisenger (1987) Disneyland kültürü üzerine yaptıkları araştırmada, yönetim ve çalışanlar arasındaki temel görüş farklılıkları ve çatışmalar üzerinden kültürü anlatan *drama* ve *aile* kök metaforlarına ulaşmışlar ve bir örgütte iletişime ve sembollere dayalı olarak gerçeklerin inşa edilmesine (Trethewey, 2000) dikkat çekmeyi başarmışlardır. Disneyland çalışmasını önemli kılan bir diğer yönü de veri toplama sürecidir. Araştırmacıların, örgüte yönelik dokümanların incelenmesi ve farklı pozisyondaki çalışanlarla yaptıkları birkaç aşamalı mülakatlar yoluyla, kök metafor analizine yönelik yöntem belirsizliğini ustalıklı aştıkları görülmektedir.

Metafor araştırmalarının veri toplama aşamasında çok karmaşık veya katı bir sistematik izlenmese de bu durum her zaman kolaylaştırıcı değildir. Bazı açık

³ Evrensel metaforlar için bkz. Kövecses, 2005

⁴ Örgüt bir makinedir ya da organizmadır (Morgan, 1998) dediğimizde çağrışımlar benzerdir

uçlu sorularla araştırılacak konuya ilişkin zengin metaforlar elde edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Örneğin bir örgütün üyelerine yöneltilen “*çalıştığınız kurumu neye benzetirsiniz? Ve niçin ya da neden?*” sorularıyla metaforik ifadelerin açığa çıkarılması bilinen bir yöntemdir. Ama bu tür soruların bir kök metafor analizi için doğru sorular olduğu kuşkuludur. Çünkü “neye benzetirsiniz?” sorusu araştırmacının karşı tarafa bilişsel bir siparişidir (*bir şeye benzetmeyi deneyin!*). Böyle bir yönlendirme karşısında hiç kuşkusuz araştırmaya katılanlar bazı metaforları seçecektir ve tercih ettikleri metaforların, etmediklerine göre bir betimleme gücü de mutlaka olacaktır. Bununla birlikte yapılan ilk (ve hızlı) betimlemeler, muhtemelen olgunun yüzeyde görülen ilk kayıtlarıdır (ya da ilk metaforlarıdır); öze ulaştığı iddiası ise yanıltıcıdır. Bunun ana nedeni, betimlenmek istenen olguyu olduğu gibi (ve özetleyerek) anlatacak bir kök metaforun, başlangıçta çoğu zaman betimlemeyi yapan kişi tarafından dahi bilinmemesidir. Dolayısıyla kök metafora ulaşmak için anlam kümelerinin yarattığı yeni örüntüler arasında, araştırmacı ile betimleyicinin bir süre birlikte mekik dokuması gerekmektedir. Özellikle araştırmacının örgütü tanıması bu sürecin seyrini değiştirecek kadar önemlidir. Çünkü metafor bağlamı ile anlam kazanır ve *deneyim temelinden bağımsız olarak kavranamaz ya da lâyıkıyla sunulamaz* (Lakoff ve Johnson, 2003). Araştırmacının araştırma alanını yakından tanıması, alanda olup biten olayları yaşamış ya da gözlemlemiş olması ve araştırmaya katılanlarla yakın bir iletişim kurabilmesi (Yıldırım ve Şimşek, 2006), kök metaforun keşfindeki rolünü başarılı bir biçimde oynamasını etkileyecektir. Sonuç olarak bu tür bir analiz için kesin yöntemlerin olmayışı araştırmacının bakış açısını ve sezgisini her zamankinden daha önemli kılarken, bu durumun ona tedirgin edici bir özgürlük sunduğu da açıktır. Ancak bu riskin üstlenilmemesi, örgüt gibi karmaşık olguların analizinde farklı ve yeni yöntemlerin denenmesini geciktirirken, alanyazında zengin anlayış ve birikimlerin oluşmasını da engellemektedir. Nitekim bu çalışmada, *bir örgütün kök metaforlarını orada yaşayanların gerçekliğine başvurarak bulabilmenin ve bununla ilgili bir araştırma kurgusu geliştirmenin yolu denenmiş*; başlangıç için araştırmacının en iyi bildiği bağlam –*üniversite*- araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Üniversite Üzerine Kök Metafor Arayışı

Bilindiği gibi her araştırmanın ilk olarak “önem” ve “yapılabilirlik” açısından ikna edici bir başlangıca ihtiyacı vardır. Kuşkusuz üniversite örgütü üzerine yapılan bir araştırma gerek tasarım, gerekse betimlemelerin yorumlanması aşamasında bu tip bir örgütün üyesi olan bir araştırmacıya daha akıcı ve yaratıcı adımlar atabilme imkânı sağlayacak ve içerden bakışı mümkün kılacaktır. Ancak, kök metafor üzerine yapılan bu çalışmada üniversite örgütünün seçilme nedeni, araştırmacı için mensubu olduğu bir örgütsel alanda veri seti oluşturma kolaylığına kaçmak değildir. Bu tercihte rol

oynayan temel neden, ülkemizde üniversite örgütlerinin kurumsal söylemlerle farklı bir gerçeklik yaratma konusunda sergiledikleri ironik çabaların bu örgütleri, *örgütsel aktörlerin kendi gerçeklikleri ile ilgili öznel anlamlarına ve yorumlarına ulaşmayı hedefleyen bir kök metafor araştırması* için ilginç bir vaka haline getirmesidir.

Diğer tüm örgütler gibi üniversiteler de kendilerine özgü değerler, uygulamalar, anlayışlarla örülmüş bir yaşam alanı üretirler. Ve yine birçok örgütün kültüründe olduğu gibi bu bir yekpare doku değildir (Wuthnow ve Witten, 1988); farklı anlam örüntüleri üretme potansiyeline sahip gruplardan oluşmaktadır. Öğrenciler, üniversite kültürünün önemli (ama diğer gruplara göre görece olarak daha edilgen) unsurlarından biridir. Üniversitelerin, varlık nedenlerini ve performans sonuçlarını açıklarken bu gruba yönelik hedeflerini ve sonuçlarını öne çıkaran kurumsal bir söylemi benimsedikleri bilinmektedir. Özellikle Türkiye'deki üniversitelerin web sayfaları aracılığıyla kamuoyu ile paylaştıkları (ve Bologna süreci hazırlıkları, akreditasyon ve stratejik planlama gibi çalışmaların yaygınlaşmasıyla neredeyse anonimleşen) resmi söylemlerinde, evrensel değerler ışığında bilgi üretimi, topluma katkı ve "*sorun çözücü, sorgulayıcı, yaratıcı, girişimci, ülkenin ihtiyacı olan nitelikli insan kaynağını yetiştirme*" gibi hedeflerin altı çizilmekte, üniversitenin özetle öğrenciye entelektüel ve pratik anlamda bilgi ve beceri kazandıran bir alan olduğu savunulmaktadır. Acaba bu söylemin, özellikle de üretilmesine doğrudan katkısı olmayan öğrenci grubunun kendi anlam örüntülerinde oluşan üniversite gerçeğine hangi düzeyde yakın olduğu ya da geliştirilen söylemin ne ölçüde varsayımsal olduğu merak edilmiş midir?

Araştırmacının üniversite örgütü mensubu olması nedeniyle sahip olduğu bireysel gözlem ve deneyimleri, konuyla ilgili farklı gerçekliklerin var olduğu yönündedir ve *metaforun keşfi de bir sezgiyle bağlantılıdır* (Anzieu, 2003). Ancak bu savın, özgül bir araştırma sorusu olarak geliştirilmesi, yanıtlar için öğrenci grubunun anlam ve yorumlarına başvurulması ve bilimsel değeri olan bir kanıtın üretilmesi yoluyla savunulması gerekir.

Araştırma sorusu, araştırmanın kavramsal çerçevesinden etkilenen ve aynı zamanda onu somutlaştıran merakın ifadesidir. Eğer üniversiteyi bir yaşam alanı, dolayısıyla kültür üreten bir örgüt formu olarak görüyorsak, "*Üniversitenin, üyeleri gözünde nasıl bir yaşam alanı*" olduğunu ve "*onu bir bütün olarak resmedebilecek metaforun/sembolün*" ne olduğu soruları, örgüte yönelik anlam örüntülerinin ve yorumlamaların içinde yol almayı mümkün kılabilir. Örgütlerde farklı grupların farklı gerçekliklere sahip olması ve bunun tespitinin de gruba özgü derinleşmeyi gerektirmesi nedeniyle araştırma, yukarıda da belirtildiği gibi sadece öğrencilerin üniversite algısına odaklanmış ve dolayısıyla bu grupla sınırlandırılmıştır; öğrenci dışındaki

grupların üniversite kültürüne ilişkin anlam ve yorumlamalarına ulaşma iddiası taşımamaktadır.

Nitel araştırmalarda bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda bireyden oluşan bir örneklem gerçekçi bulunmamakta, hatta toplanacak verinin miktarı arttıkça örnekleme dâhil edilmesi gereken bireylerin sayısının azaltılması önerilmektedir. Kaldı ki araştırmanın her aşamasında, zengin ve derinlemesine bir veri seti oluşturmak amacıyla örneklem belirleme kararı gözden geçirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu araştırmanın örnekleme, araştırma sorusu ile ilgili olarak amaçlı bir biçimde lisansüstü öğrencilerinden oluşturulmuştur. Zira araştırmada merak edilen, herhangi bir üniversitenin yerel kültürü değildir; burada *farklı üniversitelerde dört ya da beş yıllık lisans deneyimi kazanmış öğrencilerin* yorumlamaları üzerinden, Türkiye'deki üniversite örgütlerinin nasıl bir gerçeklik ürettikleri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın amaçları arasında açıkça olmasa da (ya da örtük bir şekilde olsa da), farklı üniversitelerde kazanılmış deneyimler üzerinden elde edilecek ipuçlarının, üniversite olgusu üzerine geliştirilecek ontolojik eleştirilere bilgi sağlama ihtimali de mevcuttur. Bu nedenlerden dolayı, lisans eğitimlerini farklı üniversitelerde tamamlayan ve Akdeniz Üniversitesi SBE İşletme Anabilim Dalı lisansüstü programlarına devam eden öğrencilerin araştırma için uygun bir örneklem oluşturduğu kabul edilmiştir. Ancak, ilk aşamaya 2010-2011 döneminde işletme programlarında eğitimini sürdüren ve derslere düzenli devam eden 12 yüksek lisans ve 3 doktora öğrencisi ile başlanmasına rağmen, mülakat aşamasında doktora grubunun yüksek lisans öğrencileri tarafından oluşturulan benzeşik örnekleme uymadıkları belirlenmiş ve bu grup elenmiştir⁵. Araştırmanın veri seti 12 yüksek lisans öğrencisi ile geliştirilmiştir. Bu öğrencilerin (biri hariç), lisans öğrenimini yakın tarihte farklı üniversitelerde (Akdeniz, Abant İzzet Baysal, Anadolu, Gazi, Çukurova, Uludağ, Dokuz Eylül, Marmara ve Süleyman Demirel) tamamlamış olmaları, “üniversite” olgusuna yönelik (henüz ayrıntılarını yitirmemiş) algılamalarını ve deneyimlerini zengin bir içerikle aktarmalarını kolaylaştırmıştır.

Metafor analizinde veri sağlama yöntemi iki şekilde olabilir: Katılımcılardan incelenen olguya yönelik metafor üretmeleri istenebilir ya da sözlü, yazılı metinler, günlükler veya mülakatlarda ortaya çıkan metaforlar bizzat araştırmacı tarafından belirlenebilir (Alagözlü, 2009). Bir kök analizi için

⁵ Doktora öğrencilerinden ikisinin aynı zamanda araştırma görevlisi olması, akademik personel kimliklerini daha fazla öne çıkararak öğrencilik deneyimlerini bulanıklaştırmıştır. Diğer doktora öğrencisinin lisans dönemini uzun süre önce geride bırakması ve doktora sürecinde üniversiteyle olan ilişkilerini görel olarak daha sınırlı sürdürmesi nedeniyle ayrıntıları aktarmada zorlandığı tespit edilmiştir.

metafor siparişinin derine ulaşmayı engelleyeceği düşünülerek ilk yol elenmiş; sözlü ve yazılı anlatıları doğal akışına bırakarak ilerlemeyi mümkün kılan ikinci yol tercih edilmiştir. Araştırma sürecinin betimleme, çözümlene ve yorumlama ile ilgili kısımları aşağıda belirtildiği gibi geliştirilmiştir:

Araştırmanın ilk aşamasında bir betimleme formu oluşturulmuştur. Formda iki bölüm yer almakta ve öğrencilerin araştırma sorusuna kolay odaklanmalarını sağlayacak iki kapsamlı soru bulunmaktadır:

1. “*Üniversitedeki öğrencilik yaşamınızı baştan sona düşünün: Üniversite nasıl bir yaşam alanıdır? Nasıl anlatabilirsiniz? Hangi yönlerini daha çok vurgulamak istersiniz? Bahsetmek istediğiniz öncelikli unsurları başlıklar halinde yazınız*” ve
2. “*Üniversite yaşamına yönelik belirlediğiniz bu unsurları, yaşadığınız veya yakından tanık olduğunuz vakalardan örnekler vererek, benzetmeler kullanarak zengin bir içerikle anlatınız*”.

Görüldüğü gibi öğrencilerden formu doldururken metafor kullanmaları yönünde özel bir talepte bulunulmamış ya da örneğin üniversiteyi neye benzetirsiniz? gibi doğrudan bir soru yöneltilmemiştir. Bunun yerine, kısa bir süre önce geride bıraktıkları lisans dönemiyle ilgili olarak anlatmak istediklerini zengin bir biçimde aktarabilmeleri için isterlerse vakalara, benzetmelere, anekdotlara başvurabilecekleri belirtilmiştir. Formun tamamlanması için öğrencilere bir haftalık süre tanınmıştır⁶.

İkinci aşamada, geri dönen betimleme formları önce tek tek ve birbiriyle ilişkilendirilmeden okunarak verilerin ön analizi yapılmıştır. Her öğrencinin 2-3 sayfadan oluşan formunda öne çıkardığı üniversite yaşamını karakterize eden unsurlar araştırmacı tarafından belirlenmiş ve bu unsurlara yönelik kullanılan anekdotlar, metaforlar ve güçlü betimleyici ifadeler işaretlenerek notlar alınmıştır.

İlk betimlemelerde öne çıkan unsurlar: *Sosyal yaşam alanı olarak kampüsler; öğrenciler ve eğitim uygulamalarıdır* ve bunlarla ilgili yüzeysel metaforlar Çizelge 1’de yer almaktadır. Zaman zaman *hocalarla* ilgili tespitlere de rastlanmış olsa da, bu grubun öğrencilerin algılamalarında (2 kişi dışında) güçlü bir iz bırakmadıkları belirlenmiştir.

⁶ Bu sürenin başlangıcı ve bitişi bir tatil dönemine denk getirilerek, öğrencilerin bu aşamada karşılaşmalarını ve birbirlerinden etkilenmemeleri sağlanmıştır.

Betimlemelerde öne çıkan ve bir sosyal yaşam alanı olarak ifade edilen kampusların birçok açıdan çeşitliliği ifade ederken, üniversite kültürünün en dinamik boyutunu temsil ettiği ve bu unsurun kök metafora doğru yol almamızı sağlamada önemli bir işlev üstleneceği anlaşılmıştır. Yine bu aşamada kültürün diğer iki unsuru olarak öne çıkan, öğrencilere ve eğitim uygulamalarına yönelik metaforların daha ziyade olumsuz algılamalara işaret ettiği belirlenmiştir. Hareketli bir sosyal yaşama karşın görel olarak sönük bir eğitim süreci olarak özetlenebilecek lisans dönemi, sonraki çözümlenmeler için bize kritik bir yorumlama çerçevesi sunmuştur.

ÇİZELGE 1. Üniversite yaşamına yönelik ana boyutlar ve yüzeysel metaforlar

Üniversite yaşamında öne çıkan unsurlar	Metaforlar	Anlamlar
Sosyal yaşam-Kampus	Gökkuşağı: mozaik,	Çeşitli özelliklere sahip öğrenciler, ilişkiler, etkinlikler, günlük hareketli bir yaşam alanı
Öğrenciler	Sürü; Çorba; Ağustos böceği Kimsesiz	Edilgen, sinmiş; pasif Farklı özellikleriyle bir araya gelen heterojen gruplar; Disiplinsiz İlgi bekleyen
Eğitim Uygulamaları	Diploma parçası Lise	Öğrenciyi geliştirmeyen, kariyere hazırlamayan, gerçekten kopuk, ezberci eğitim

Üçüncü aşamada veri çeşitlenmesine gidilmiş; her öğrenci ile formunda yazılanlar üzerinden 45 -60 dakika süren mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada öğrencilere daha güçlü bir canlandırmaya imkân verebilmek için *üniversite yaşamını bilmeyen birine bu yaşamı nasıl anlatabilecekleri* sorularak, betimleme formunda daha önce öne çıkardıkları unsurları ve bu unsurlarla ilgili kullandıkları metaforları veya anlattıkları anekdotları ayrıntılı olarak tekrar anlatmaları istenmiştir. Özellikle niçin? Ve nasıl? gibi sorularla betimlemelere yönelik ayrıntılar anlaşılmasına çalışılmıştır. Kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilen mülakatlarda, öğrencilerin formlarda yer alan açıklamalarından çok daha zengin bir anlatım yarattıkları (mülakat esnasında vücut dili, ses tonu, mimiklere yönelik bazı gözlem notları da tutulmuştur), sıklıkla metaforlara başvurdukları ve formda tam olarak anlaşılammış betimlemelere açıklık getirdikleri gözlenmiştir. Aslında bazı araştırmacılar, bir metafor analizi çalışmasında mülakatların ilk aşamada yapılmasını önerse de (Koch ve Deetz, 1981), bu çalışmada yazılı hazırlığın önce yapılması, mülakatların daha derinlikli geçmesini sağlamış ve betimlemeden yorumlamaya geçişi kolaylaştırmıştır. Formlarda yer alan betimlemeler, hikâyenin ilk akla gelen, genel ve daha yüzeysel yönlerine yönelik bir

başlangıç metni niteliğindeki; mülakatlarda bu başlangıç üzerinden çok daha zengin bir betimleme aşamasına geçilmiş ve öğrenciler deneyimlerini anekdotlarla, vakalarla, metaforik ifadelerle anlatma ve yorumlama yolunu kendileri seçmişlerdir.

Dördüncü aşamada bütüncül bir veri seti analizi yapılmış, bu kapsamda mülakat kayıtları çözümlenmiş, gözlem notları incelenmiş, ilk betimleme formları yeniden okunmuş ve notlar alınmıştır. Her bir öğrencinin “üniversite yaşamına” yönelik olarak formunda ve mülakatında belirttiği yazılı ve sözlü ana betimlemeler korunarak, tamamen kendi ifadelerinden oluşan bir özet anlatı metni yaratılmıştır (Çizelge 2). Bu metinlerin her öğrencinin özgül üniversite deneyimini, ana karakteristiklerini koruyacak şekilde yansıtmasına çaba gösterilmiştir.

Beşinci aşamada ise metinlerin nihai hali üzerinden üniversite yaşamı anlatan kök metafora ulaşılmış ve yorumlanmıştır: *Ne anlama gelmektedir?* sorusu yorumlamanın temelini oluşturmuş, özellikle kullanılan metaforik ifadelerin hangi anlamlar üzerine kümelendiğine bakılmıştır. Burada nitel araştırma mantığına uygun olarak, verilerin anlamlandırılmasının öznel bir süreç olduğu, diğer bir ifadeyle tüm yorumlamaların araştırmacının araştırılan olguya yüklediği anlamlarla olduğu ve bir genellemenin güç olacağı önemle belirtilmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

ÇİZELGE 2. Üniversite Yaşamına Yönelik Özet Anlatılar

Öğrenci no	Özet anlatı
1	akademik personel ebeveyn kadar yardımsever ve özverili ama aralarında birlik beraberlik olmadığını görüyoruz...dersler bazen ezberci, bazen çağın gerisinde ve bazen ortalama; kendimi zaman zaman lise talebesi gibi hissediyorum. ...İyi planlanmış renkli bir kampus; birçok hayat tarzının bir arada olduğu bir kurum.
2	..bu üniversitede huzurlu, güvenli, dışa dönük bir eğitim ortamı var..üniversite ortamı bana rengarenk bir bahçeyi ve heyecanı anlatıyor...öğrencilerde biraz özgüven ve vizyon sorunu var,üniversitelerde zaman zaman baskı hissediliyor
3	..üniversiteler gerçek bir çalışmanın karşılığı olmayan, yoklama ve not sistemi gibi kısıtlamalar ile “başarılı” olduğumuzu belirten kartondan yapılmış bir belge verirler..diploma, bilimsel hiçbir değeri olmayan bir kağıt parçası.. toplumun etikete indirgenmiş anlayışı.... Üniversiteler bir duvar gibi, kendi inisiyatifi ile değil, dış baskılarla şekli belirlenmiş bir duvar, öğrenciler ve öğretim elemanları da bu duvarın tuğlalarını oluşturuyor.....baskılar çeşitli, kafamdan geçenlerle söyleyebildiklerim aynı değil

ÇİZELGE 2. devam

4	<p>üniversite benim için hayatta izlemem gereken taktikler ve sahip olmam gereken yetkinlikler konusunda büyük bir örneklemdi her zaman...ülkemizdeki aksaklıkların nedenlerini uzun süre düşünme ve gözlemlene fırsatım oldu.... Öğrenciler hangi doktora gideceğini bilmeyen hastalar gibi üniversitelere geliyorlar. Aile zoruyla, statü kaygısıyla... öğrenci farkında olmadan büyük bir yalan söylüyor kendine ve çevresine, ait olmadığı yerde yıllarını geçirdiğini kabullenmek zor geliyor...sürü çok büyük, aynı yalanı ve korkuyu paylaşıyorlar... öğretim sistemi öyle kemikleşmiş ki bundan hocalarımız da etkileniyor, bizi tartışmaya sevk eden hocaların sayısı çok az..üniversite eğitim kurumlarının en üst noktası olması gerekirken bir lise gibi..aslında üniversitede çok aydınlandım, bu ülkenin bu insanların aslında neye ihtiyacı olduğunu çok iyi öğrendim...</p>
5	<p>üniversite yaşamı öğrencilere artık bitsin, mezun olanlara da keşke o yıllara geri dönebilsem dedirten yeni bir genç doğuran yıllardır..bana göre üniversite yılları ailenin kanatları altından hiç çıkmamış bir çocuktan..genç yaratır... her öğrenci üniversiteyi, tüm öğrencilerin bir arada olduğu, tüm sosyal faaliyetlerin aynı yerde yapıldığı kalabalık bir kampus ortamı olarak hayal eder, ama fakültemin kampüste olmaması daha az siyasi baskıya maruz kalmak anlamında iyi oldu...eğitim ağır, pratikten kopuk.. çoğu ders KPSS havasındaydı..üniversite daha çok siyasi bir alandı.. ama üniversite yaşamı bana sorgulamayı, ne olmaması gerektiğini, körü körüne inanmamayı öğretti.. ODTU'de gittiğimde üniversite böyle olmalı demiştim, herkes çok rahattı...</p>
6	<p>başta üniv. askerlik gibi zorunlu gidilmesi gereken bir yer gibi gelirdi..... üniversite sistem öğretir ama bilgilerin tamamı için süre yeterli değildir, kendini yetiştirmezsen ipini çekmiş olursun..üniversite dönemi zor bir dönemeç gibi geliyor insana.....insanın şahsiyet kazandığı en önemli ortamlardır...neticesinde sosyal bir insan oluyorsun... çünkü hayatına yön veren kişi artık ailen değil sen oluyorsun.....çok çeşitli yerlerden gelen insanlar tanıdım, onların yaşadıklarından pay çıkarmaya çalıştım... hocalarımdan çok etkilenmedim, biri dışında o da gerçek yaşamdan örnekler verirdi.....biz de herkes gibi ezbere dayalı eğitimin bir parçasıydık..iş hayatı-okul hayatı kopuk..mezuniyeti gelen gençlerde bir işe yaramazlık duygusu var, mezuniyet topluma uzaydan gelmek gibi... üniversite mutlaka gidilmesi gereken bir yer..ama herşey bireysel çabayla oluyor..evrensel ve derinlemesine bakmayı, uzun dönemli düşünmeyi öğrendim...bir hayat okulu</p>

ÇİZELGE 2. devam

7	..ilk gittiğimde hayal kırıklığı yaşadım, İstanbul, Ankara'daki üniversiteler gibi bekliyordum..üniversite bir gencin dört yıl yaşam mücadelesiyle bireysel çabalarıyla gelişen kişilik oturması var, aileden uzakta olmak, arkadaş ortamı, yaşadıkları, şehrin ortamı vb nedenlerle kişilik oturuyor... ..ama alman eğitimin kişiliğin gelişmesine, iş tecrübesi ve bilgisine bir faydası yok, bu şekilde iş bulamıyorsunuz, özgüven problemi oluşuyor...gençleri gerçek yaşama hazırlamıyor, aynı lise eğitimi alıyor gibi devam ediyoruz...daha özgür bir ortam olmalı, tartışma ortamı yetersiz, özgürlükler sınırlı, bir şeyi eleştirdiğinde mutlaka etraftan kulak kabartan birileri oluyor...ama bunda yetiştirilme şekil de var ailelerden de kaynaklanıyor, çocuklar ifade etme özgürlüğü verilmediğinde bir süre sonra etliye sütlüye karışmayan bu yapı ileride de devam ediyor, üniversiteler de bunu geliştiremiyor...bence şu anda bütün üniversiteler öncelikle sosyal alan, hayatı öğreten bir okul insanlar en ciddi kazıkları, burada yemiştir en büyük sevinçleri burada yaşamıştır, yani küçük bir hayat okulu
8	..üniversitesinin eğitimini iyi olduğunu hepimiz biliyoruz, ama beniz en çok cezbeden kampusuydu.. kampuse girdiğimde öğrenci havasına bürünüyorum..gençleşiyorum, kendi evimin bahçesinde gibi..fakültele ait yollarda yürürken her türlü insan yaşamından kesitler görürüm, gökkuşağı mozaik gibidir..danışman hocalar bilge gibi yol gösteriyorlar ama onlarla sosyal ilişkilerimiz zayıf oysa üniversite yıllarında öğrenciler kimsesiz çocuklar gibidir..üniversite yaşamı topluma hazırlık süreci, ilişkileri ve kendini yönetmeyi öğreniyorsun, bir hayat okulu
9	..dershane zamanında univ. hocalarının çok sert, katı olduğunu anlatılırdı...kampus içinde apayrı bir dünya vardı sanki: rengarenk çiçekler, yemyeşil ağaçlar...bütün hocalarımız aynı sıcaklıktaydı, ...sanırım asıl üniversite hayatı buydu, ya da bu üniversitenin hayatı buydu...dostluklar..eğitim faaliyetleri..memlekete 5-6 ayda bir gitmeye başladım, sanırım üniversite hayatı beni içine almayı başlamıştı...mutlu bir yuva..hayat okulu...
10	..her çeşit kültürden gelen insanlar, çorbaya benzer bir yapı..iki tip öğrenci var; ağustos böcekleri sorumsuzlar ve işini ciddiye alanlar...çarşısı nefes alma yeri, aktiviteler meditasyon gibi..not sistemi öğrencileri yarış atı gibi hissetmesine neden oluyor.
11	...eğitimi farklı bekliyordum, daha pratiğe yönelik mesela..biraz hayal kırıklığı yaşadım, lisedeki eğitim ortamından çok da farklı değildi... pratik ile kopuk, hocalar bile "bunları burada böyle öğreniyorsunuz ama dışarıda böyle değil" diyorlardı...üniversite yaşamı kendi ayaklarımızın üzerinde durmayı öğretti..., üniversite, her şeyi kendimin yaptığı bir yer.....üniversite yaşamı sosyal ve kültürel anlamda daha ön planda.. Boğaziçi'nde okuyan arkadaşlarımın özgüveni daha fazla..

ÇİZELGE 2. devam

12	.hayatımda ilk defa uzun süreli aileden ayrı kalmak zor görülüyordu, sonra alışılıyor ve kendi kararlarını vermek hoşuna gidiyor, neler yapabileceğinizi anlıyorsunuz...üniversiteyi üniversite yapan ilk sıralarda kampus var, farklı kültürden bu kadar çok insanın aynı çatı altında yaşıyorlar.. üniversite yaşamı kültürleri bir araya getiriyor... sosyal faaliyetler eğitimin öne çıkıyor.. üniversiteye başlamadan önce birtakım hedefleri oluşturmuştum..üniversite hayata bakış açımı değiştirdi..birinci sınıfta korkmuştum, bitirince ne yapacağım?.. ciddi endişelerim vardı gelecek korkusu itici güç oldu..çift dal yaptım.....hocalarının çoğunun kaliteli olması benim için şanstı, bana çok şey kattı...üniversite bana farklı bir açıdan bakmayı öğretti... ..üniversite hayatı teoriyle besleniyor, iş hayatından kopuk..öğrenci o kadar okuduk ama işe yaramadı diyor...ama üniversite iş bulma kurumu değildir
----	--

Bir “hayat okulu” olarak üniversite

Üniversite nasıl bir yaşam alanıdır? Bu soruyu araştırmaya katılan öğrenciler üç ayrı döneme odaklanarak yanıtlamışlardır: Üniversite öncesi, üniversite yılları ve mezuniyet sonrası dönem. Üniversite öncesi dönem, henüz öğrenci statüsü kazanılmadan üniversite yaşamına yönelik birtakım izlenimlere sahip olunan bir dönemdir:

- *..bir batı ülkesindeki üniversite ile karşılaşma beklentim vardı...[4]*
- *....öncesinde üniversite bana askerlik gibi gidilmesi gereken bir yer gibi gelirdi.. [6]*
- *....dershane zamanında üniversite hocalarının çok sert, katı olduğu anlatılırdı... [9]*
- *... her öğrenci üniversiteyi, tüm öğrencilerin bir arada olduğu, tüm sosyal faaliyetlerin aynı yerde yapıldığı kalabalık bir kampus ortamı olarak hayal eder.. [5]*
- *..annem, babam diploma çok önemli değil ama üniversite çok farklı bir deneyim derlerdi,..özgürlük falan..[11]*

Öğrencilerin üniversite öncesi izlenimlerine yönelik bu örnek (zaman zaman da metaforik) ifadeler, onların farklı kanallardan edindikleri bilgilerden oluşan bir üniversite imajı ile eğitim sürecine başladıklarını ve bir süre bu imajın gerçekliğini sınadıklarını göstermektedir. Genel bağlamı hatırlatmak adına, Türkiye’de üniversite öncesi dönemin sıra dışı bir deneyim olduğu bilinmektedir. Ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla bu dönem, sadece genci değil tüm yakın çevresini etkileyen travmatik bir süreçtir. Çoğu zaman bir üniversiteye girmek, öğrenci ve ailesi tarafından neredeyse gencin

hayatının kurtulması olarak algılanmakta (Şahin ve Yıldız, 2006) ve bu durum üniversiteye yönelik bazı ön kabullerin gelişmesine neden olmaktadır. Öncelikli olarak üniversiteden beklentilerin (kesin) bir iş ve sosyal statü gibi popüler kazanımlara indirgenmesi (Çevik, 2010), öğrencinin üniversite yaşamına yönelik algılamalarını ve üniversite kültürüne uyum sürecini etkileyebilmektedir: *...yaklaştıkça büyüdü bozuldu [1]; ...daha ilk yıl havlu atılıyor, buradan mezun olunca ne olacak diye.. [6]; ... Öğrenciler **hangi doktora gideceğini bilmeyen hastalar gibi** üniversitelere geliyorlar; aile zoruyla, statü kaygısıyla...[4];*

İkinci ve en uzun süreli deneyimi (4-5 yıl) kapsayan dönem ise öğrenci için uzun ve çok boyutlu bir sosyalleşme sürecini anlatmaktadır. Kuşkusuz bu süreçte öğrenci, sadece üniversite kültürünün etkisi altında değildir; ergen dönemden yetişkin döneme geçiş sürecinin bütün zorlanmalarıyla kuşatıldığı bir dönemdedir. Biyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda en hareketli ve değişken döneminde bulunan bir genç için üniversite yaşamı, bir yandan özgürlüklerin keşfedildiği ve bireysel gelişim için fırsatların yakalandığı ama diğer yandan da ilk kez aileden ayrılmanın getirdiği yalnızlık ve boşluk duygularıyla baş edilmeye çalışılan karmaşık bir deneyimdir (Çevik, 2010): *Üniversite dönemi zor bir dönemeç gibi geliyor insana...[6];.. ilk altı ay çoğumuz yatay geçiş yapmanın yollarını aradık...[9]. Zorlanmalarla başlayan bu süreç, giderek öğrencinin kendisi ve çevresini keşfedip, öğrendiği bir seyre kavuşmaktadır. Bu nedenle öğrenciler açısından üniversite yaşamı süresince deneyimledikleri (ya da deneyimlemek zorunda kaldıkları) her şeyin, doğrudan “hayatın kendisini” öğrenmekle ilgili olarak görülmesi sürpriz değildir. Nitekim mülakatların sonunda öğrenciler doğrudan (bazılarının da dolaylı olarak), üniversite yaşamlarını bir bütün olarak betimlemek için “**hayat okulu**” metaforuna kullanmışlar ve bunun içeriğini yine metaforik ifadelerle başvurarak açıklamışlardır. Üniversite yaşamı öğrenci için **bir hayat okuludur çünkü:***

- *....ailenin kanatları altından hiç çıkmamış bir çocuktan..genç yaratır. ...[5]*
- *...insanın şahsiyet kazandığı en önemli ortamdır.....;...[6]*
- *...hayatta izlenmesi gereken taktikler ve sahip olunması gereken yetkinlikler konusunda büyük bir örneklemdir; ...[4]*
- *..yaşam mücadelesiyle gelişen kişiliğin oturmasıdır;.. ...[7]*
- *...mutlu bir yuvadır;.. ...[9]*
- *...topluma hazırlık sürecidir.. ...[8]*
- *... birçok hayat tarzının bir arada olduğu bir kurumdur.....[1]*
- *..kendi kararlarımızı verdiğimiz, neler yapabileceğimizi anladığımız bir yerdir.[12]*

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi bir kök metaforun hemen öne çıkmayan, betimleyenin dahi hemen keşfedemediği; anlam örüntüleri birbirine bağlanmaya başladığında kendini fark ettiren; ayrıntıları örterek bütünü gözümüzde canlandırmamızı sağlayan özellikleri, *hayat okulu* metaforu için de önemli ölçüde sağlanmış görülmektedir. Çünkü hayat okulu nitelenmesine, araştırmanın ilk aşamasında gerçekleştirilen yazılı betimlemelerde rastlanmamıştır (bu aşamadaki metaforlar için tekrar tablo 1'e bakılabilir). Sonraki aşamada gerçekleştirilen mülakatlarda, üniversite yaşamına ilişkin özgün deneyim ve yorumlarını çeşitli anekdotlarla zenginleştirip birbiriyle ilişkilendiren öğrenciler, mülakat tamamlanırken *hayat okulu!* nitelenmesiyle kendi gerçeklerini özetlemişlerdir.

Hayat okulu metaforunun burada daha çok kavramsal bir niteliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çağdaş metafor kuramına göre kavramsal metaforlar (Lakoff ve Johnson, 2003), insanların temel tecrübelerinin zihinde biçimlenmiş halidir; kaynak alan (source domain) ve hedef alan (target domain) olmak üzere iki boyutludur. Hedef alanın anlaşılması, kaynak alana ait bilgilerin –yaratıcı bir biçimde- aktarılması ya da uyarlamasıyla (mapping) olur⁷. Buna göre *hayat bir okuldur* dediğimizde aslında yaşamın karmaşıklığını, daha kolay tasvir edebildiğimiz okul alanı ile somutlaştırırız (Askehave, 2004). Dolayısıyla üniversiteyi bir hayat okulu olarak somutlaştırmak istediğimizde kaynak alandan (okul) hedef alana (hayat: üniversite yaşamı) aşağıdaki gibi bir aktarımı deneyebiliriz (Çizelge 3):

ÇİZELGE 3. Kaynak-hedef aktarımı

Okul (kaynak)	Hayat (hedef)
Öğrenci	(öğrenen) genç
Öğreten (bilgi ve deneyim kazandıran unsurlar olarak)	Arkadaşlar/hocalar/diğer öğrenciler
Dersler	Hüsranlar/mutluluklar/deneyimler
Sınavlar	Tek başına kalma/tek başına karar verme deneyimleri
Mezuniyet	İlişkileri yönetmeyi ve güçlüklerle başa çıkmayı öğrenme/kişiliğin gelişmesi

Kaynak alan ile hedef alan arasındaki güçlü bir özdeşleşme olsa da eşleştirme kısmidir. Nasıl her ışık kendi gölgesini yaratıyorsa, kavramın açılan veya aydınlanan bölgesi dışında kalan kısmı gizli veya kapalı olabilir (Demir, 2007); bu nedenle alt anlam örüntülerine ulaşmayı denemek gerekir. Zira bu

⁷ Burada çözümleyen (araştırmacının) hedef ve kaynak alanın özelliklerini iyi bilmesi gerekmektedir

çaba olmadan, kaynak ve hedef alan arasındaki aktarım ilişkisini tam olarak yorumlamak güçleşir. Aslında bu çaba, sadece daha fazla derine inmek ile değil anlamı genişletme ve doğru yorumlama çerçevesi ihtiyacıyla ilişkilidir; dolayısıyla gerçeği bulup bulmadığımızı teyit etmek için gereklidir.

İkincil (Kök) Metaforlar

Bir kök metafor, alt anlamları açığa çıkarmak, bağlantılar kurmak ve onları daha görülebilir düzeye taşımak için diğerini çağırır. Bu bir metaforun gücünü başka bir metafora devretmesi anlamında değildir; aksine bir kök metafor, bütünü anlatabilme konusundaki gücünü her zaman saklı tutar ve diğer metaforlarla birlikte sembolik düzeyleri birbirine bağlayan bir ağı düzenlemek için işbirliğine gider (Ricoeur, 1976).

İkincil kök metaforlar ya da diğer metaforlar olarak da adlandırılan metaforlar (Baxter 1992; Smith ve Eisenger, 1987), çoğu kez tasvir edilmek istenen olgunun belirli bir yönünü öne çıkarma işlevi üstlenerek asıl kök metaforun anlamını daha belirgin hale getirirler. Sıklıkla kök metaforun gölgesinde kalsa da, aslında onun anlatmak istediği içeriği berraklaştırarak büyük resmi görmeyi kolaylaştırıcı bir işlev görebilirler. İhmal edildiğinde ise kök metafor açısından bir anlam kayması riski doğabilir. Örneğin bir *hayat okulu* olarak anlatılan üniversiteye sadece kök metaforun ışığında baktığımızda, bu betimleme olumlu bir algılamayı mı ifade etmektedir? Diğer bir ifadeyle hayatı öğrenmek iyi bir deneyim midir? Eğer öyleyse üniversite yaşamı bir kazanım mıdır? Yoksa hayat okulu ile beklenenler ama kazanılamayanlar karşısında bir razı oluş mu anlatılmak istenmektedir? Özetle üniversiteyi evrensel değerlerle yaşayan bir olgu olarak tanımlayan kurumsal söylemler karşısında, hayat okulu gerçeği neyi ifade etmektedir? Sonuç olarak bu ve üretilebilecek diğer sorular için bazı yanıtlara ihtiyacımız olduğu açıktır; yani yeni metaforlara!

Anlatılara tekrar odaklandığımızda, öğrencilerin üniversiteyi bir hayat okulu olarak tasvir ederken eğitim sonuçlarına yönelik eleştirilerini öne çıkardıkları dikkat çekmektedir. Eğitim-öğretim süreçlerinin kendilerini mezuniyet sonrası yaşama (daha çok kariyer yaşamına) hazırlayamadığı; bu konudaki beklentilerin birçoğunun gerçekleşmediği veya bu konuda gerekenlerin daha çok bireysel çabalara bırakıldığı konusunda öğrenciler ortak bir algıya sahiptirler:

- *..diploma, bilimsel bir değere sahip olmayan bir kağıt parçası...[3]*
- *..eğitim ağır, pratikten kopuk.. çoğu ders **KPSS havasındaydı**....[5]*
- *....ezbere dayalı eğitimin bir parçasıydık, iş hayatı-okul hayatı kopuk..mezuniyeti gelen gençlerde bir işe yaramazlık duygusu*

var..*intiharı düşünenler bile oldu.. mezuniyet topluma uzaydan gelmek gibi*..[6];

- *hocalar bile “bunları burada böyle öğreniyorsunuz ama dışarıda böyle değil” diyorlardı....*[11]
- *..daha ilk yıllardan gelecek korkusu sardı..*[12]

Bu deneyimlerini üniversite yaşamının kendilerinde yarattığı en önemli *hayal kırıklığı* (bu ifade kendilerine aittir ve ana metinlerde sık sık geçmektedir⁸) olarak açıklayan öğrenciler, durumu daha açık bir biçimde betimlemek için “*lise*” metaforuna başvurmuşlardır:

- *.....kendimi zaman zaman lise talebesi gibi hissediyorum...*[1]
- *üniversite eğitim kurumlarının en üst noktası olması gerekirken bir lise gibi.....*[4]
- *....alınan eğitimin kişiliğin gelişmesine, iş tecrübesi ve bilgisine bir faydası yok,...gençleri gerçek yaşama hazırlayamıyor, aynı lise eğitimi alıyor gibi devam ediyoruz...*[7]
- *...eğitimi farklı bekliyordum, daha pratiğe yönelik mesela..bir hayal kırıklığı yaşadım, liseden farklı değildi..*[11]

Burada ikincil metafor olarak *lise*, aracı metafor özelliği göstererek *hayat okulu* kök metaforunun anlamını çözümlmeyi ve üniversiteye bu anlamı yükleyen beklenti-deneyim ilişkisine yönelik kurguyu kavramamızı kolaylaştırmaktadır. Buna göre:

“Üniversite, aslında bir kariyer yaşamına hazırlanmak gayesiyle gelen öğrencinin bu temel beklentisini sağlayamasa da, sosyal yaşam pratiği vasıtasıyla ona (ancak) bir hayat tecrübesi kazandıran alandır”.

Dolayısıyla ikincil (aracı) metafor yani *lise* metaforu, anlam genişletme işlevi sayesinde kök metafora gizlenmiş örtük bir anlamı ortaya çıkararak, hayat okulu ile kastedilen üniversite gerçeğini daha iyi anlamamızı sağlamıştır: “*Hayatı öğrenmek*” ile “*sadece hayatı öğrenmek*” anlam olarak aynı değildir; ikinci durum birinci duruma göre kısmi (ve hiç değilse anlamında) bir kazanımı ifade etmektedir. Bu sonuç, bir kök metaforun ne olduğu sorusunun yanıtı için ne olmadığı sorusunu da aydınlatmak gerektiğine işaret etmektedir.

Kaldı ki anlatılar üzerinde derinleştikçe, *lise* metaforunun, üniversitenin eğitim uygulamalarına (dersler, müfredat, sınavlar) yani artifaktlara yönelik bir eleştiriden daha fazlasını içerdiği, hedefin daha çok ana sayıtlar olduğu

⁸ Ayrıca gözlem notlarında öğrencilerin hayal kırıklıklarını anlatırken sık sık dramatik bir yüz ifadesine ve tonlamaya başvurdukları kaydı yer almaktadır.

saptanmaktadır. Zira burada, üniversite öncesinde başlayan ve üniversite döneminde devam eden; dolayısıyla mezuniyetten sonraki süreçte yaşanan olumsuzlukların da temelini atan, öğrenciyi edilgen kılan eğitim felsefesine yönelik genel bir eleştiri mevcuttur. Üniversite öncesi eğitim sürecinde öğrencileri kısıtlayan tüm anlayış ve uygulamaların üniversitede değişeceği ve üniversite yaşamının daha özgürlükçü değerlere dayanacağı beklentisine karşın bunun gerçekleşmemesi, öğrenci nezdinde üniversiteyi temel anlayışlar ve uygulamalar açısından liseden farklı kılmayan bir konuma yerleştirmekte ve onları birçok açıdan baskılayan anlayışların sürdüğüne inandırmaktadır⁹:

- *...Aile zoruyla, statü kaygısıyla geliniyor... öğrenci farkında olmadan büyük bir yalan söylüyor kendine ve çevresine, ait olmadığı yerde yıllarını geçirdiğini kabullenmek zor geliyor... sürü çok büyük, aynı yalanı ve korkuyu paylaşıyorlar....üniversitede çok aydınlandım, bu ülkenin bu insanların aslında neye ihtiyacı olduğunu çok iyi öğrendim.. ...[4]*
- *...üniversitelerde zaman zaman baskı hissediliyor...[2]*
- *...Üniversiteler kendi inisiyatifi ile değil, dış baskılarla şekli belirlenmiş bir duvar, öğrenciler ve öğretim elemanları da bu duvarın tuğlaları.....[3]*
- *...özgürlükler sınırlı, bir şeyi eleştirdiğinde mutlaka etraftan kulak kabartan birileri oluyor...[7]*
- *.....siyasi baskı vardı....üniversite yaşamı bana sorgulamayı, ne olmaması gerektiğini, körü körüne inanmamayı öğretti ...[5]..*
- *...ODTU ve Boğaziçi'ndeki gibi serbestlikler yoktu...[7]*
- *...Boğaziçi'nde okuyan arkadaşlarımdan özgüveni daha fazla...[11]*

Üniversitelerdeki özgürlüklerle ilgili kısıtları, daha çok toplumsal mekanizmaların yansımaları olarak gören öğrenciler, bu konuda kendi üniversitelerini İstanbul ve Ankara'daki bazı (eski) üniversiteler ile karşılaştırmakta ve hatta ODTU ve Boğaziçi üniversiteleri için “*özgür üniversite*” metaforunu kullanmaktadırlar. Özgürlüğün anılan üniversitelerin temel değerlerinden biri olduğuna inanan öğrenciler bu izlenimlerini,

⁹ Bu tespitin YÖK tarafından hazırlanan raporda belirtilenlerle benzerliği dikkat çekicidir: “Yükseköğretim kurumlarına yeni katılan öğrencilere ilişkin olarak yapılan en temel gözlem eğitim süreci de dâhil olmak üzere öğrencilerin bu kuruluşlardaki yaşamlarına ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin olarak sergiledikleri edilgen tutum olmaktadır. Bu durum ilk ve orta eğitim süreçlerindeki deneyimleriyle ilişkilendirilebilse de yükseköğretim kuruluşlarında geçirdikleri yıllar sonunda da bu tutumlarının değişmesi konusunda istenen ölçülerde bir gelişme gösterebildiklerini söylemek güçtür...” (YÖK-Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007)

bahsedilen üniversitelerde okuyan arkadaşlarından edindikleri izlenimlere bağlamakta ve kendileriyle kıyaslandığında onları daha özgür ve özgüvenli bulmaktadırlar. Bu varsayımın, konuyla doğrudan ilgisi olan araştırmalar için başlı başına bir araştırma sorusu olarak geliştirilip ele alınması ilginç olacaktır.

Sonuç olarak, küçük bir öğrenci grubunun üniversite yaşamına yönelik yazılı ve sözlü anlatıları üzerinden üretilen veri seti çözümlene süreci, yüzeysel metaforların örgütsel yaşama ilişkin ana boyutları öne çıkarması ile başlamış ve bizi *hayat okulu* kök metaforuna ulaştırarak tamamlanmıştır. Üniversite yaşamına temel oluşturan ana anlayışları ve örgütsel uygulamaları açık bir biçimde resmeden (ve bu gücü nedeniyle zaman zaman bir kök metafora dönüşme potansiyeline sahip olduğunu fark ettiren) *lise* metaforu ise *hayat okulu* metaforuna gizlenmiş ironiyi aydınlatarak çözümlene sürecine kritik bir katkı sağlamıştır. Üniversite yaşamına yönelik öznel gerçekleri yapılandıran kök, ikincil ve yüzeysel metaforlar, kurumsal söylemlerde geçen üniversite tasviri ile üniversiteyi bir yaşam alanı olarak deneyimlemiş öğrenci grubunun tasvirinin farklı gerçeklere işaret ettiğini göstermektedir. Aslında öğrenciler, (resmi söylemlerde) iddia edilen bir üniversite gerçeğine karşı, kendi (eleştirel içerikteki) gerçeklerini özetleyen *hayat okulu* ve *lise* metaforlarıyla bir manifesto üretmişlerdir. Dolayısıyla sadece güç, kontrol ve etki gibi araçlara sahip olarak (Şimşek, 2011) bir söylem geliştirmenin, benimsetilmek istenen değer ve anlayışları bir gerçekliğe dönüştürmeye yetmeyeceği; üyelerin örgüt yaşamına yönelik öznel algıları, anlamları ve yorumları ile kendi gerçekliklerini yarattıkları şeklinde özetlenebilecek bir sonuca ulaşılmıştır. Ancak, üniversitelere yönelik tüm bu algılamaların küçük bir öğrenci grubuna ait olduğu ve sınırlı bir grupta gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçlarının genellemeden uzak tutulması gerekliliği tekrar belirtilmelidir. Farklı özelliklere sahip gruplara yöneldiğimizde, yeni gerçekliklerle karşılaşma ihtimali her zaman mevcuttur. Kaldı ki varoluş felsefesi, tarihi ve gelenekleri ile yerleşik oldukları toplumun bir izdüşümü olan üniversite olgusuna bir yaşam alanı olarak yüklenen anlamların, farklı bir bağlamda değişebileceği de göz ardı edilmemelidir; *metaforik yönelimlerimizin kültürel tecrübemizde bir temeli vardır* (Morgan, 1998).

SON VURGULAMALAR

Araştırmanın bize sunduğu bu sonuçların, başta belirtilen “bir örgütü bütün olarak tasvir edebilmek için kök metaforlara başvurmanın uygun bir yöntem olduğu, izlenecek yolun anlamların deşilmesine imkân verecek şekilde belirlenmesi gerektiği ve bu konuda nitel bir araştırmanın sağladığı yaratıcılığa ihtiyaç duyulacağı, araştırmacının örgüt ile ilgili bilgisinin diğer bir deyişe içerden bakışının yorumlamada önemli olduğu” görüşüne üniversite örneği üzerinden belirli bir destek sağladığı söylenebilir. Ancak

etkileyici gücüne karşın kök metafor analizinin sorunlu yönlerine dikkat çekmek gerekir: En önemlisi, anlam örüntüleri içinde hangi katmana ulaştığımızı ya da en derine inip inemediğimizi tam olarak bilemeyecek olmamızdır. Bu durum sadece araştırma yöntemlerindeki belirsizliklerle ilgili değildir; araştırma sahasının farklı yöntemlerle kazılması ve araştırmacıların bu konudaki yöntemlerini geliştirmeye devam etmeleri tabii ki önemlidir. Yine de yorumlamanın bir sınırının olmayışı ve yaratıcılığa açık potansiyeli, anlam örüntülerinde yol almayı zorlaştırabilmektedir. Kaldı ki bireylerin kendi gerçeklerini hangi özgürlükle ifşa ettikleri, anlamlarını ve yorumlamalarını şekillendiren etkileşimlerin neler olduğu soruları ve hatta araştırmacıya yönelik düşünceleri bile betimlemelerin aktarımını ve çözümleme rotalarını etkileyebilecek unsurlardır.

Diğer yandan metaforların belirsiz anlamları içermesi, göreceliği abartması, bir görme biçimi kadar görmeme biçimi de yaratması, yorumlayıcı yönünün zamanla etkisini yitirmesi (Lyons, 2003), belirli bir düşüncenin önünü kesmesi ya da sadece belirli bir düşünce şekline bizi hapsedmesi (Perry ve Cooper, 2001) ve gölgesinde kalanların ihmal edilmesi gibi genel kısıtları mevcuttur. Çünkü metaforun bilinç ve bilinçaltındaki algıları özetleyen ve imajinasyonu özgür bırakan gücü, aynı zamanda öne çıkardıklarının gölgesinde kalan gerçekler açısından paradoksaldır. Kelimeleri metaforik biçimde kullanmak onları bir nevi yanlış anlamda kullanmaktır ve bu durum, yelpazenin hakikat ucundan illüzyon ucuna savrulmak gibidir (Demir, 2007). Bu riskli yönlerine rağmen eğer bir kök metaforun, örgüt üyelerinin en derindeki duygu, deneyim, düşünce ve bilinçaltı birikimlerinin bir harmanı olduğunu iddia ediyorsak¹⁰, bunları keşfetmek için kişileri sözlü ve yazılı anlatılar aracılığıyla güçlü bir betimlemeye sabırla ve müdahale etmeden teşvik etmek; yüzeye çıkan anlam örüntülerini birbiriyle ilişkilendirerek ve derinleştirerek yorumlamayı bu temel üzerinden geliştirmek bir araştırmacının ana adımları olmalıdır. Örgüt yaşamının anlaşılmasında böylesi süreçlerle yol almak, yeni yöntemlerin geliştirilmesi için ihtiyaç duyacağımız tutarlılığı ve cesareti sağlayabilecektir. Ayrıca kültür gibi karmaşık olguların kara kutusunu açabilmek için çeşitli paradigmalardan beslenen çoklu araştırma yöntemlerinden yararlanmaya devam etmek gerekir (Williamson, 2002; akt. Soın ve Scheytt, 2006). Yöntemleri birbirine alternatif olarak görmek ise bir araştırmacı için en büyük çıkmazdır. Eğer amaç bir örgütü okumaksa, olabildiğince derine inmek kaçınılmazdır; ulaştığımız yerde karşımıza çıkacak bir metafor, o ana kadar gerçeklik olarak kabul ettiklerimizin aslında bir yanılsama olduğuna bizi ikna etmek için bekliyor olabilir. Ya da *hayat okulu* gibi bizi şaşırtmayan bir metafor, kurumsal söylemlere yerleşik eğreti duran bir gerçeklik ile yaşanan öznel (ve o denli sahici) bir gerçekliğin

¹⁰ Metaforların sentezleme gücünü açıklamada bazı araştırmacılar, bilişsel kuramlardan kavramsal harmanlamaya (conceptual blending) başvurmuşlardır.

aykırılığını neden bu denli kanıksadığımızı (ve sürdürdüğümüzü) bize anlatacak yeni bir metafora doğru yol almamızı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Alagözlü, N. 2009. Dil ve Cins: Türkçe atasözlerinde ve deyimlerde kadın üzerine eğretilmeler ve toplum-bilişsel yapı. **International Journal of Central Asian Studies**. 13, 37-48.
- Al-Hasnawi, A.R. 2007. A Cognitive approach to translating metaphor. **Translation Journal**. 11(3), <http://translationjournal.net/journal//41metaphor.htm> (07.01.2011).
- Altun, M. 2003. **Edebi sanatlar**. http://www.dilbilimi.net/edebi_sanatlar.pdf (20.01.2011).
- Altuntek, S. 2006. Kültür ve zihin: Goodenough, Lévi-Strauss ve Geertz. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 23 (2): 45-60.
- Akşehirli, S. 2005. **Metafor: Merkezi söz figürü**, (çeviri) <http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=119> (27.11.2010).
- Alvesson, M. 2002. **Understanding organizational culture**, Sage Pub.
- Antonacopoulou, E.P.; Cornelissen, J.; Broekhuizen, S. 2003. Metaphor and the dynamics of knowledge in organization studies: a case study of the learning organization. **Organizational Learning and Knowledge**, V. International Conference, <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/wbs/conf/olkc/archive/olk5/papers/paper2.pdf> (03.12.2010).
- Askehave, I. 2004. If language is a game - these are the rules: a search into the rhetoric of the spiritual self-help book If Life is a Game - These are the Rules. **Discourse & Society**. 15(1): 5-31.
- Basten, F.M. 2001. The Role of metaphors in (re)producing organizational culture. **Advances in Developing Human Resources**, 3: 344-354.
- Baxter, L.A. 1992. root metaphors in accounts of developing romantic relationships. **Journal of Social and Personal Relationships**, 9 (2): 253-275.
- Brink, T.L.1993. Metaphor as data in the study of organizations. **Journal of Management Inquiry**. 2(4): 366-371.
- Burrell, G. ve Morgan, G. 1979. **Sociological paradigms and organizational analysis**. Heinemann, London.
- Cornelissen, J.P.; Oswick, C.; Christensen, L.T.; Philips, N. 2008. Metaphor in organizational research: context, modalities and implications for research. **Organization Studies**, 29(1): 7-22.
- Çevik, A. 2010. **Üniversite Gençliği ve ruh sağlığı: Psikopolitik bir değerlendirme**. http://www.ppd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=165:universitegencligiveruhsagligi&catid=2:prof-dr-abdulkadir-cevik&Itemid=3 (10.12.2009).
- Demir, G.Y. 2007. **Sosyal bir fenomen olarak dilin belirsizliği**. Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa.
- Didier, A. 2008. **Deri-Ben** (çev: Nesrin Tura Demiryontan), Metis yayınları, İstanbul.
- Game, A. ve Metcalfe, A. 1996. **Tutkulu sosyoloji** (çev: Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları.

- Geertz, Clifford. (1973). *The Interpretation of culture*. New York: Basic Books.
- Geertz, C. 2010. *Kültürlerin yorumlanması* (çev: Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara.
- Gribas, J., ve Downs, C. W. 2002. Metaphoric manifestations of talking “team” with team
- Novices. *Communication Studies*. 53: 112-128.
- Hamal, G. ve Vadi, M. 2010. *Diagnosing organizational culture through metaphors and task and relationship orientations*. www.mtk.ut.ee/research/workingpapers (04.10.2010).
- Hatch, M. J. 1997. *Organization theory: Modern, symbolic, and postmodern perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Hofmann, D. 1997. An overview of the logic and rationale of hierarchical linear models. *Journal of Management*. 23(6): 723-744.
- Inns, D. 2000. Metaphor in the literature of organizational analysis: A preliminary taxonomy and a glimpse at a humanities-based perspective. *Organization*. 9(2): 305-330.
- Koch, S., ve Deetz, S. 1981. Metaphor analysis of social reality in organizations. *Journal of Applied Communication Research*, 9: 1-15.
- Kotter, J.P., ve Heskett, J.L. 1992. *Corporate culture and performance*. New York: Free Press.
- Kövecses, Z. 2005. *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. 2003. *Metaphors we live by, (Metaforlar, hayat anlam ve dil)*, Çev: Gökhan Yavuz Demir, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Lee, M. ve Barnet, G. 1997. A symbols-and-meaning approach to the *organizational* cultures of banks in the United States, Japan, and Taiwan. *Communication Research*. 24(4): 394-413.
- Lyons, B. 2003. *The use of metaphor as a tool for studying and diagnosing organizational culture*. Dissertation. California School of Professional Psychology.
- Mathew, J. 2007. The relationship of organisational culture with productivity and quality: A study of Indian software organisations. *Employee Relations*. 29 (6): 677 – 695.
- McCracken, G. 1988. *The Long interview*, London: Sage Pub.
- Meek, L. V. 1998. Organizational culture: Origins and weaknesses. *Organization Studies*. 9(4): 453-473.
- Morgan, G. 1998. *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor*. İstanbul: MESS Yayıncılık.
- O’Reilly, C.A. ve Chatman, J.A. 1996. Culture as social control: Corporations, cults, and commitment. *Research in Organizational Behavior*. 18: 157- 200.
- Özerkan, Ş. 2011. *Metafor derinliktir*, <http://www.gennaration.com.tr/manset1/metafor-derinliktir/> (Erişim: Ocak 2011).
- Palmer, I. ve Lundberg, C. 1995. Metaphors of hospitality organizations: An exploratory Study. *Cornell Hotel Restaurant Quarterly*. 36 (3): 80-85.
- Pearse, N. ve Kanyangale, M. 2009. Researching organizational culture using the grounded theory method. *The Electronic Journal of Business Research Methods*. 7 (1): 2009, 67 – 74, www.ejbrm.com (02.12.2010).
- Perry, C. ve Cooper, M. 2001. Metaphors are good mirrors: Reflecting on change for teacher educators. *Reflective Practice*. 2 (1): 41-52.

- Pettigrew, A. 1979. On Studying Organizational Cultures. *Administrative Science Quarterly*, 24(4): 570-581.
- Rafaeli, A. ve Worline, M. 1999. *Symbols in organizational culture*. <http://iew3.technion.ac.il/Home/Users/anatr/symbol.html> (12.07.2011).
- Ricoeur, P. 1976. *Interpretation theory: Discourse and the surplus of meaning*, TCU Press,
- Schultz, M. 1995. *On studying organizational cultures: Diagnosis and understanding*. Copenhagen: De Gruyter Pub.
- Sempana, M.E.; Rieger, H.S. ve Roodt, G. 2002. Job satisfaction in relation to organisational culture. *South African Journal of Industrial Psychology*, 28(2): 23 -30.
- Smircich, L. 1983. Concepts of culture and organizational analysis. *Administrative Science Quarterly*, 28(3): 339-358.
- Smith, R.C. ve Eisenberg, E. M. 1987. Conflict at Disneyland: a root-metaphor analysis. *Communication Monographs*, 54 (4): 367-380.
- Smith, R.C. ve Turner, P.K. 1995. A social constructionist reconfiguration of metaphor analysis: An application of "SCMA" to organizational socialization theorizing. *Communication Monographs*, 62 (2): 152-181.
- Soin, K. ve Scheytt, T. 2006. Making the case for narrative methods in cross-cultural organizational research. *Organizational Research Methods*, 9 (1): 55-77.
- Steiner, J.V. ve Mahn, H. 1996. Sociocultural approaches to learning and development: A Vygotskian framework. *Educational Psychologist*, 31(3/4): 191-206.
- Şahin, M. ve Yıldız, R. 2006. Liseli gençliğin üniversite algılaması ve gelecek tasarımı. *Dumlupınar Üniversitesi, SBD*, 14: 85-105.
- Şimşek, H. *Değişim ve Değişim Yönetimi*, <http://www.pdrforum.net/index.php?topic=1580.0> (Erişim: 22.06.2011).
- Yağmurlu, A. 1997. Örgüt kültürü: Tanımlar ve yaklaşımlar. *Siyasal Bilgiler Dergisi*, 52 (1-4): 717-724.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2006. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 6. Basım, Ankara: Seçkin Yay.
- Yılmaz, H. 1999. Kültür çalışmaları içerisinde sosyal bilimlere yeni bir temel bulunabilir mi?. *6. Ulusal Sosyal Bilim Kongresi*. ODTU, Ankara.
- Trethewey, A. 2000. Cultured bodies: Communication as constitutive of culture and embodied identity. *The Electronic Journal of Communication*, 10: (1-2).
- Wilkins, A.L. ve Ouchi, W.G.1983. Efficient Cultures: Exploring the Relationship Between Culture and Organizational Performance. *Administrative Science Quarterly*, 28(3): 468-481.
- Wuthnow, R. ve M. Witten. 1988. New directions in the study of culture. *Annual Review of Sociology*, (14): 49-67.
- Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. YÖK, Ankara: Şubat 2007 www.yok.gov.tr/component?option=com_docman/task.../lang,tr/ (14.12.2010).

Ferdam Erdem, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğretim üyesidir. Araştırma alanları ve yayınları, örgütlerde güven, örgüt kültürü, farklı kültürlerde davranış, girişimcilik ve aile işletmeleri üzerinedir.